

اخلاق

فصلنامه علمی - ترویجی در حوزه اخلاق

سال هفتم، شماره ۲۷، پیاپی ۴۹، پاییز ۱۳۹۶

صفحات ۲۹-۵۲

AKHLAGH
Religious Extension Quarterly
No.27/ FALL 2017/Seventh Year

خوش خُلُقی همسران و تحکیم بنیان خانواده در کلام اهل بیت علیهم السلام

فهیمة مؤمنی راد،* زینب شعبانی**

چکیده

مشاهده آسیب‌هایی که در سال‌های اخیر در نهاد خانواده پدیدار شده هر انسان دغدغه‌مندی را بر آن می‌دارد که وارد عرصه شود و در حد توان خود برای رفع مشکلات قدمی بردارد. شماری از این آسیب‌ها ناشی از تغییراتی است که در ساختار خانواده به وجود آمده است. این تغییرات عبارتند از: تغییر خانواده از گسترده به هسته‌ای، خانواده‌های تک‌والد، خانواده‌های هم‌زیستی و درنهایت زندگی مجردی که در بسیاری از موارد با آیین و فرهنگ ایرانی و اسلامی جامعه ما همخوانی ندارد. فروپاشی خانواده‌ها، طلاق‌های عاطفی، روابط فرازناسویی، افزایش فرزندان بی‌سرپرست، مشکلات فرزندان طلاق و بسیاری از آسیب‌های دیگر، پیامد این تغییرات است که استحکام بخشیدن به خانواده می‌تواند از آن‌ها جلوگیری کند.

مقاله پیش رو با شیوه تحلیلی - توصیفی به بررسی نقش خوش خُلُقی و مؤلفه‌های آن در کلام اهل بیت علیهم السلام به منزله پیشوایان دین می‌پردازد. مصادیق خوش خُلُقی چون اُلفت

* مربی دانشگاه اصفهان. دانشجوی مطالعات زنان گرایش حقوق زن در اسلام

momenirad.f@gmail.com

** مربی دانشگاه اصفهان

shabani1336@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۱۴

تاریخ تأیید: ۱۳۹۴/۰۳/۲۰

و مهربانی، خوش‌زبانی، عذرخواهی و عذرپذیری، سپاس‌گزاری از همسر، صبر و بردباری در زندگی و گذشت و خطاپوشی از مواردی است که در این مقاله بررسی خواهد شد.

واژگان کلیدی

خانواده، خوش‌خُلُقی، روابط همسران، تحکیم خانواده، اهل بیت علیهم‌السلام.

مقدمه

هریک از ما به قصد داشتن خانواده‌ی موفق ازدواج می‌کنیم. کانونی گرم که در لحظات خستگی و تنهایی بتواند آرامش را به فرد بازگرداند، از نیازهای طبیعی انسان به شمار می‌رود. با نگاهی گذرا به اطراف خود، خانواده‌های بسیاری را می‌بینیم که در همان ماه‌ها یا سال‌های ابتدایی به سردی گراییده و از هم گسسته‌اند. افزایش آمار طلاق در جامعه و به تبع آن گسترش آسیب‌های اجتماعی مانند افزایش اعتیاد، فرزندان بی‌سرپرست، مشکلات عاطفی فرزندان طلاق، فقر مالی زنان و فرزندان‌شان که به مادران سپرده می‌شوند و بسیاری از آسیب‌های دیگر این ضرورت را ایجاب می‌کند که در حد توان از فروپاشی خانواده‌ها جلوگیری کنیم. دین اسلام طلاق را آخرین راه‌کار و منفورترین حلال‌ها می‌داند و راه‌های ساده‌ای را برای استحکام خانواده بیان می‌کند. فرهنگ دینی با گوشت و پوست و استخوان ما عجین گشته و باور کرده‌ایم احکام و دستورات الهی از روی حکمت است و مصلحت ما را به دنبال دارد. بر پایه‌ی این نکته، این مقاله به بررسی احکام و دستورات دین در کلام اهل بیت علیهم‌السلام، به منزله‌ی مروجان و مبلغان دین مبین اسلام، خواهد پرداخت. هدف اصلی این مقاله بیان تأثیر خوش‌خُلُقی همسران در استحکام خانواده و سپس، بررسی اهداف جزئی شامل بررسی و شناسایی مصادیق خوش‌خُلُقی و تأثیرگذاری آن‌ها در خانواده است.

خانواده

خانواده کوچک‌ترین نهاد اجتماع است که با امر مقدس ازدواج شکل می‌گیرد. خداوند درباره‌ی ازدواج می‌فرماید: «از آیات خداوند این است که برای شما از جنس خودتان

همسرانی آفرید که در کنار آن‌ها آرامش یابید و میان شما دوستی و رحمت قرار داد» (روم، ۲۱). در این جا، قرآن با تعبیری زیبا، ازدواج را آیه‌ای از آیات خداوند دانسته است. ازدواج امری مقدس است که اگر زوج‌ها به جنبه‌ی تعالی و «آیه بودن» آن توجه داشته باشند، از بسیاری از مشکلات در امان خواهند ماند. این آیه، اصلی را مطرح می‌کند که باید در فلسفه‌ی ازدواج، زمان ازدواج، نوع انتخاب همسر و همچنین نحوه‌ی ارتباط همسران با یکدیگر رعایت شود. این اصل مهم، رسیدن به آرامش است. «اصلاً خانواده در اسلام یعنی محل سکونت دو انسان، محل آرامش روانی دو انسان، محل انس دو انسان با یکدیگر، محل آرامش یک نفر به وسیله‌ی دیگری، آنجایی که آنان در آن صفا می‌یابند، راحتی روانی می‌یابند؛ این محیط خانواده است» (حاج علی اکبری، ۱۳۹۰، ص ۲۷).

همه‌ی افعال بشری، از اول خلقت تا کنون، در هر تمدن و دوره‌ای برای تحقق دو امر بوده است: «پیشرفت» و «آرامش». تمام مکاتب نیز افعال را به این دو اصل برمی‌گردانند. تنها تفاوت مکاتب و تمدن‌ها در یافتن مصادیق این دو هدف است. در نگاه توحیدی، فطرت، عقل، تاریخ و قرآن، اصل را بر آرامش می‌گذارند؛ اما متأسفانه بعد از رنسانس، «پیشرفت» به منزله‌ی مهم‌ترین اصل مطرح شد و «آرامش بشر» در زیر قدم‌های آن له شد. امروزه ما نیز از این تفکر در امان نمانده‌ایم؛ به‌ویژه در دهه‌های اخیر با مطرح شدن نظریات توسعه، در ذهن بسیاری از ما اصل بودن «پیشرفت» یک امر بدیهی تلقی می‌شود. تفاوت در اصل قرار دادن هر یک از این دو مورد، موجب تفاوت در مسیری می‌شود که پیش رو داریم. باید مراقب باشیم که در امر ازدواج اصل را بر آرامش قرار دهیم. اگر در معیار انتخاب همسر گفته می‌شود که ایمان معیار اول است، به این دلیل است که ایمان از امن می‌آید و نتیجه‌ی امنیت، آرامش است. اگر اخلاق معیار است به دلیل آرامشی است که در اخلاق خوش وجود دارد و اگر کفویت از معیارهای گزینش همسر است، به دلیل آرامشی است که در پی کفویت به زندگی هدیه می‌شود (بانکی پور فرد، ۱۳۹۱، ص ۲۲). پس باید رسیدن به آرامش بر همه‌ی اهداف و خواسته‌های ما سبقت جوید. بنابراین، همواره باید بر همین مبنا درخواست‌ها و روابط خود را با همسرمان سامان دهیم. گاهی لازم است برای رسیدن به آرامش در زندگی از برخی خواسته‌های خود بگذریم. یکی از

شرایط رسیدن به پیشرفت نیز داشتن آرامش در زندگی است. منظور از آرامش، امری معنوی است که به احساس، ادراک و تلقی فرد از محیط خانه و خانواده برمی‌گردد. کسی که می‌خواهد پیشرفت کند، تا اندازه‌ای راحتی خود و همسرش را از دست می‌دهد، اما هنر زوج‌ها در این است که بتوانند امور اجتماعی و خانوادگی را به نحوی با یکدیگر جمع کنند که آرامش آن‌ها مختل نشود. یکی از عوامل مؤثر در این زمینه، خوش‌خُلقی است.

۱. خوش‌خُلقی

خُلق نیکو که از اصول مهم در استحکام خانواده محسوب می‌شود، از نشانه‌های ایمان است و در روایات نیز بر این نکته بسیار تأکید شده است. به طوری که حضرت رسول ﷺ مهربانی را نیمی از دین خوانده‌اند (ابن شعبه، ۱۳۸۲: ۱۰۱) و به فرموده ایشان، استفاده از نیمه دیگر دین نیز در گرو خوش‌خُلقی و خوش‌رفتاری است. امام رضا علیه السلام در روایتی به نقل از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «بهترین مردم در ایمان کسی است که خوش روی و خوش اخلاق باشد و به زن و بیچه خود محبت کند. من نیز بیش از شما به همسر و فرزندان خود محبت می‌ورزم و با ایشان مهربان هستم» (عیون الاخبار الرضا، ج ۲، ص ۳۸ / مسند الرضا، ج ۱، ص ۲۹۷). در جای دیگر امام رضا علیه السلام فرمودند: «در همه امور تقوا را رعایت کن و خوش‌خوی و خوش‌اخلاق باش و با کوچک و بزرگ به خوبی و با احترام رفتار کن» (همان). خوش‌اخلاقی زندگی را سرشار از آرامش می‌کند، زمینه رعایت احترام را فراهم می‌کند و امکان بروز به موقع و طبیعی احساسات را به زن و شوهر می‌دهد. فضای آرام، محبت را میان دو نفر زیاد می‌کند و وابستگی آن‌ها را دوچندان می‌سازد.

روایت شده که خدمت حضرت رسول صلی الله علیه و آله عرض شد: «زنی روزها را روزه می‌گیرد و شب‌ها را عبادت می‌کند، ولی در عین حال بد اخلاق است و همسایگانش را اذیت می‌کند.» رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «او از این کارها استفاده نخواهد کرد و گرفتار آتش خواهد شد» (مجلسی، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۲۹۵). خوش‌خُلقی همواره از سوی بزرگان صفت و فضیلتی اخلاقی شمرده شده و شایسته است هر مسلمان خود را به این صفت بیاراید.

۲. خوش‌خُلقی با همسر

خوش‌خُلقی برای همهٔ انسان‌ها نوعی ارزش محسوب می‌شود و همواره به پایبندی به آن توصیه شده است. در خانواده به دلیل تأثیر خوش‌خُلقی بر سعادت و استحکام خانواده، اهمیت خوش‌خُلقی دوچندان است. امام صادق علیه السلام، انس و آرامش در زندگی را با همسر سازگار محقق دانسته‌اند (ابن شعبه، ۱۳۸۲، ص ۵۰۹). در دین اسلام، یکی از مهم‌ترین شروط در انتخاب همسر، خوش‌خُلقی فرد دانسته شده است. حسن بن بشّار واسطی در این باره از امام رضا علیه السلام نقل کرده است: «به امام ابی الحسن الرضا علیه السلام در نامه‌ای نوشتم: یکی از بستگان من دختر مرا خواستگاری کرده و کمی تندخوست. ایشان در پاسخ فرمود: اگر اخلاقش خوب نیست به وی زن مده» (ابن بابویه، ۱۳۷۶، ج ۵، ص ۴۵).

نگاه ارزشی دین اسلام به خوش‌رفتاری، سازش و گرامیداشت همسر در سخن بسیاری از ائمه طاهرين علیهم السلام نمایان است. امام صادق علیه السلام فرمودند: «مَلْعُونَةٌ مَلْعُونَةٌ امْرَأَةٌ تُؤْذِي زَوْجَهَا وَ تَعْمُهُ وَ سَعِيدَةٌ سَعِيدَةٌ امْرَأَةٌ تُكْرِمُ زَوْجَهَا وَ لَا تُؤْذِيهِ»؛ «ملعون است ملعون، زنی که شوهرش را آزار دهد و او را اندوهگین سازد و سعادت‌مند است و سعادت‌مند، زنی که شوهرش را گرامی دارد و او را نیازارد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۳، ص ۳۵۴). بنابراین، زوجه باید تا حدی که موجبات آزار و اندوه همسر را فراهم نیاورد، از اخلاق پسندیده بهره برد. اکرام و گرامی داشتن همسر و اطاعت از او مصادیقی هستند که دوری از آزردهمسر را به دنبال دارد. در رسالهٔ حقوق امام سجاد علیه السلام، به زوج نیز چنین توصیه‌ای شده است. ایشان اکرام و مهربانی با زوجه را در زمرهٔ حقوق اساسی وی دانسته و می‌فرمایند: «... و اما حق زوجه آن است که بدانی خداوند عزوجل او را مایهٔ آرامش و انس تو قرار داده است و بدان که او (همسر) نعمتی از سوی خداوند عزوجل است. پس، برتوست که او را گرامی بداری و با وی مهربان باشی» (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۲، ص ۶۲۱). اگر همسران بتوانند لطافت و مهربانی روزهای اول آشنایی و نامزدی را تا روزهای میانی و پایانی زندگی حفظ کنند، هیچ‌گاه از گرمای زندگی آن‌ها کاسته نمی‌شود و از هم خسته نمی‌شوند. در این مقاله تنها چند مورد از مصادیق خوش‌خُلقی بیان می‌شود.

۳. مصادیق خوش خُلقی در خانواده

برخی از مصادیق خوش خُلقی در خانواده که در کلام ائمه معصومین علیهم السلام آمده است، در نمودار زیر نشان داده شده است که می‌تواند خواننده را در درک سریع‌تر مباحث یاری کند:

نمودار ۱: مصادیق خوش خُلقی در نگاه اهل بیت علیهم السلام

۱.۳. مهربانی و اُلفت

اصیل‌ترین و مهم‌ترین نیاز روانی انسان بهره‌مندی از محبت است. همه افراد در تمام دوران زندگی خود تشنه محبت هستند و می‌خواهند محب باشند و محبوب. این نیاز از سوی پدر و مادر، برادر و خواهر، همسر و فرزندان، خویشاوندان و دوستان و از همه بالاتر و برتر به وسیله خداوند متعال تأمین می‌شود (کوهی، ۱۳۸۵، ص ۹۵).

استحکام و تثبیت خانواده بر پایه محبت و احترام متقابل زن و مرد است. در دین اسلام، محبت به همسر بسیار سفارش شده است. در روایات آورده‌اند: «محبت ورزیدن به همسران، از اوصاف و اخلاق پیامبران است» (حرعاملی، کتاب نکاح، ص ۹). پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرمایند: «سخن مرد به همسرش که تورا دوست دارم، هیچ‌گاه از قلب او زدوده نمی‌شود و تأثیر مهرآفرین و بسیار آن همواره باقی می‌ماند» (همو، ۱۴۰۹، ج ۷، ص ۱۰). ایشان «بسیار مهربانی کردن با شوهر» و «جلب رضایت او» را از ویژگی‌های بهترین زنان دانسته‌اند (همان، ص ۲۳۸) و این گروه از زنان را با صفت «ودود» که صیغه مبالغه از ریشه «وَدَّ» و به معنای بسیار دوستدار و مهربان است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۸۶۰)، توصیف کرده‌اند. همچنین، اسلام مردان را نیز به مهرورزی با خانواده توصیه کرده است؛ به گونه‌ای که اساس دینداری را محبت معرفی می‌کند. زن و شوهر اگر از محبت واقعی برخوردار نشوند، به یکدیگر و به زندگی سرد می‌شوند و در تأمین عواطف و تربیت فرزندان کم‌توجه و کم‌حوصله و چه بسا بی‌اعتنا می‌شوند. نوجوانان و جوانان نیز اگر در خانواده از محبت والدین در حد اعتدال برخوردار نشوند، آن را در خارج از خانه و خانواده جست‌وجو می‌کنند. زمینه بسیاری از انحرافات و فریب‌ها از همین جا فراهم می‌شود (کوهی، ۱۳۸۵، ص ۹۵). یکی از مشکلاتی که امروزه شدت یافته، برقراری روابط فرازنشویی است. تحقیقات علمی ثابت کرده است بسیاری از زنان و مردانی که گرفتار این آسیب می‌شوند از کمبود محبت و توجه همسر رنج می‌برند.

۲.۳. خوش‌زبانی

یکی از توانایی‌های مهم انسان که او را از دیگر موجودات زنده متمایز می‌کند، توانایی سخن گفتن است و نیکو سخن گفتن مشخصه‌ای است که در استحکام روابط افراد از جمله همسران بسیار مهم است. کسانی که خوب حرف می‌زنند می‌توانند خوب فکر کنند و کسانی که خوب فکر می‌کنند می‌توانند خوب حرف بزنند.

از تأکیدهای فراوان قرآن بر تقویت مهارت‌های کلامی می‌توان به اهمیت آن پی برد؛ مثلاً جایی که خداوند به حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ و برادرش هارون عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: «با او (فرعون) به نرمی سخن بگویند؛ شاید متذکر شود یا بترسد» (طه، ۴۴).

چند نوع سخن گفتن میان زن و شوهر رایج است که هر کدام ویژگی‌های خاص خود را دارد. در ادامه به این گونه‌ها به اختصار اشاره می‌کنیم:

الف) مصاحبت: گاه زن و شوهر برای رسیدن به نظر واحد درباره موضوع یا مشکلی، گفت‌وگو می‌کنند. گاهی هم آن گفت‌وگو جنبه عاطفی و تفریحی دارد. این گفت‌وگو بسیار عالی است و بر آن تأکید شده است (خانواده پویا، ۱۳۸۶، ج ۵، ص ۱۲).

ب) جدل: گاهی زن یا شوهر سخن حقی دارد که می‌خواهد با گفت‌وگو آن را به دیگری اثبات کند. در اینجا دیگر گفت‌وگو بر سر مشکلات نیست، بلکه گفت‌وگو برای اثبات مطلبی به دیگری است که در اصطلاح «جدل» گفته می‌شود. جدل بی‌اشکال نیست؛ اما باید مراقب باشیم که با توهین، تحقیر، بی‌ادبی، بی‌حرمتی و خلاف‌گویی همراه نباشد (صدری، ۱۳۸۶، ص ۳۳۹).

ج) مرء: در بسیاری از موارد، زوج‌ها بر سر مسائلی بگو‌مگو می‌کنند که اساساً بی‌فایده و بیهوده است؛ یعنی موضوع بسیار کم‌اهمیت یا بااهمیت است؛ اما بحث بر سر آن نتیجه‌ای نخواهد داشت. در این نوع گفت‌وگو هر یک از طرفین می‌خواهد سخن خود را به کرسی بنشانند. در واقع، مرء جدال بی‌حاصل است (بانکی پور فرد، ۱۳۹۱، ص ۱۴۰).

خداوند متعال در قرآن کریم به این مسئله اشاره کرده و فرموده است: «به بندگانم بگو آنچه را بهتر است بگویند که شیطان میانشان را به هم می‌زند؛ زیرا شیطان همواره برای

انسان دشمنی آشکار است» (اسراء، ۵۳). در کلام ائمه اطهار علیهم السلام نیز به این اصل اشاره شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می فرماید: «برادرم جبرئیل پیوسته درباره زنان سفارش می کرد؛ تا آنجا که گمان بردم برای مرد جایز نیست که به زنش کمترین تغیرو تندی داشته باشد و حتی به او اف بگوید» (طبرسی، ج ۱۴، ص ۲۵۲) و باز می فرماید: «هرزنی که شوهرش را با زبانش بیازارد، خداوند هیچ کار واجبی را از او نمی پذیرد، تا زمانی که شوهرش را راضی کند؛ اگرچه روزها روزه بگیرد و شبها تا صبح به عبادت مشغول باشد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۳، ص ۲۴۴). رعایت این اصل موجب افزایش محبت میان زن و شوهر می شود. افزون بر این، سفارش هایی نیز درباره خوب گوش دادن و رعایت احترام دیگران در هنگام سخن گفتن وجود دارد که می تواند بسیار راهگشا باشد. در بیانات رسول خدا صلی الله علیه و آله مواردی درباره مهارت گوش دادن آمده است که برای اختصار فقط یک مورد را بیان می کنیم. حضرت فرمودند: «از جوانمردی است که برادر به گفتار برادر خویش گوش فرادهد» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹، ج ۴، ص ۲۸۸۰). امام علی علیه السلام نیز می فرماید: «هر که خوب گوش کند، زود بهره مند می شود» (غرر الحکم، ص ۶۰).

بر اساس شماری از روایات معصومین علیهم السلام، ترک ضدارزش «بدزبانی» از مصادیق خوش رفتاری و سازش با همسراست و زوجین به ترک آزار زبانی یکدیگر توصیه شده اند. بدزبانی همسراز عواملی است که بر اساس فرمایشی از امام صادق علیه السلام موجب تیره روزی انسان در زندگی می شود (ابن شعبه، ۱۳۸۲، ص ۵۱۳) و بر همین اساس، رسول خدا صلی الله علیه و آله در نهی زنان از بدزبانی فرموده اند: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ آذَتْ وَوَجَّهًا بِلِسَانِهَا لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهَا صَرْفًا وَلَا عَدْلًا وَلَا حَسَنَةً مِنْ عَمَلِهَا حَتَّى تُرْضِيَهُ. وَإِنْ صَامَتْ نَهَارَهَا وَ قَامَتْ لَيْلَهَا وَ أَعْتَقَتِ الرَّقَابَ وَ حَمَلَتْ عَلَى جِيَادِ الْخَيْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ كَانَتْ فِي أَوَّلِ مَنْ يَرِدُ النَّارَ وَ كَذَلِكَ الرَّجُلُ إِذَا كَانَ لَهَا ظَالِمًا»؛ «هرزنی که شوهرش را با زبان آزار دهد، خداوند هیچ رفت و آمد (درباره خیرات) و حسنه ای را از او نمی پذیرد تا او را خشنود و راضی گرداند. اگرچه روزها روزه بدارد و شبها نماز گزارد و بردگان آزاد کند و آن ها را بر پشت اسبان در راه خدا (به جهاد) بفرستد، باز هم (به دلیل آزار زبانی همسر)، اول کسی

خواهد بود که در آتش انداخته شود؛ و همچنین است مرد اگر بر زن (این چنین) ستمگری کند» (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۴، ص ۱۴). بنابراین، به استناد این روایت، آزار زبانی همسر، تمام اعمال نیک زن و مرد را از بین می‌برد. این روایت، نشان‌دهنده لزوم ترک این ضدارزش از دیدگاه اسلام است.

در روایات معصومین علیهم‌السلام یکی از مصادیق آزار زبانی در خانواده، «مُتّ گذاشتن بر همسر» است. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم برای نهی زوجه از چنین عملی می‌فرمایند: «اگر زنی همه زر و سیم زمین را به خانه شوهربرد و روزی بر او مُتّ نهد که تو کی هستی، مال‌ها و اثاث خانه از من است، اعمال خیرش نابود شود؛ مگر آن که توبه کند و از شوهر عذر بخواهد» (طبرسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۳۸۵ / همو، ۱۴۱۲، ص ۲۰۲). امام صادق علیه‌السلام نیز با بیانی دیگر، این عمل را نهی فرموده‌اند: «هر زنی که به شوهر بگوید: من تاکنون از تو خیر ندیده‌ام، همه اعمالش باطل گردد» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰، ص ۱۶۲).

در این سخنان، زن به ترک مُتّ گذاشتن بر همسر که نوعی آزار زبانی به‌شمار می‌رود، ملزم شده است. این که زن به ترک این ضدارزش ملزم شده است عمدتاً به دلیل تقسیم کاری است که دین اسلام برای زن و مرد قائل شده است. به فرموده حق تعالی در آیه ۳۴ از سوره نساء، حق سرپرستی و مدیریت خانواده به مرد تفویض شده است و به سبب آن، وظیفه تأمین معاش خانواده و پرداخت نفقه زوجه بر عهده وی قرار داده شده است. با توجه به این آیه، ائمه طاهریین علیهم‌السلام بر ترک مُتّ از سوی زنی توصیه و تأکید کرده‌اند که به واسطه تمکّن مالی، معاش خانواده را تأمین می‌کند یا در این راستا کمکی می‌کند. هدف از این توصیه‌ها، ایجاد محبت در خانواده، کمک به تثبیت و جلوگیری از خدشه وارد شدن به عزّت نفس مرد در جایگاه مدیر خانواده است و درحقیقت، از مهم‌ترین مصادیق خوش‌رفتاری و گرامیداشت همسر به‌شمار می‌رود. از سوی دیگر، معصومین علیهم‌السلام، بر پرداخت پسندیده نفقه، بدون مُتّ و با گشاده‌دستی و خوش‌خُلقی، توصیه‌های زیادی به زوج کرده‌اند (مجلسی، ۱۴۱۴، ج ۶، ص ۱۱۷ تا ۱۱۸). گاهی استفاده از الفاظی ساده مانند «دوستت دارم»، چه بسا تأثیری بیشتر از هدیه‌های گران‌قیمت و رفتارهای مشقت‌بار دارد. گاهی باید از ساده‌ترین راه‌ها استفاده کرد.

۳.۳. عذرخواهی و عذرپذیری

از دیگر مصادیق خوش رفتاری در خانواده که تأکید دین اسلام بر اُلفت با همسر را آشکار می‌سازد، «عذرخواهی و عذرپذیری» است. «عذرخواهی هم مانند تشکر، موجب محبت و مودت و صمیمیت می‌شود. در زندگی زناشویی، طبیعی است که گاه شوهر اشتباهی می‌کند و به زن زبانی می‌رساند و گاه زن دچار خطایی می‌گردد و درباره شوهر خود خسارت و جسارتی مرتکب می‌شود. هراشتباه و خطایی طرف مقابل را رنجور و افسرده می‌کند و در نتیجه، به زندگی خانوادگی که محبت و صفا پایه و اساس آن است، خدشه وارد می‌کند؛ اما چنانچه پس از هراشتباهی، معذرت‌خواهی و پوزش وجود داشته باشد، زنگار کدورت زدوده می‌شود و جای آن را صفا و صمیمیت می‌گیرد» (مصطفوی، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۱۳۶). امام صادق علیه السلام یکی از حقوق زن را گذشت از خطای او دانسته و فرموده‌اند: «حق زن بر شوهر آن است که شکمش را سیر کند، بدنش را بپوشاند و اگر جهالت کرد از او درگذرد» (طبرسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۴۱۴).

از سوی دیگر، رسول خدا صلی الله علیه و آله از عذرناپذیری و عدم بخشایش همسر نهی فرموده و این ویژگی را در زمره بدترین صفات زن در خانواده قرار داده‌اند: «از بدترین زنان کسانی هستند که... از همسر خود عذری نپذیرد و اشتباهش را نبخشد» (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۳۹۱). به دلیل جایگاه خاص زن در مهرورزی و گذشت در خانواده، در روایتی از امام صادق علیه السلام، توصیه شده که زن در عذرخواهی و جلب رضایت همسر پیش قدم باشد. ایشان می‌فرمایند: «بهترین زنان شما کسی است که هنگامی که به خشم آید و یا به خشم آورد، به شوهرش بگوید: دست من در دست توست و خواب به چشمم نمی‌آید تا آن که تواز من راضی شوی» (همان، ص ۳۸۹). در بسیاری از موارد، یک اشتباه کوچک از سوی یکی از طرفین و عدم عذرخواهی یا عذرپذیری دیگری، موجب فروپاشی خانواده می‌شود. گاهی می‌توان با یک عذرخواهی ساده از فجایع و اشتباهات بزرگ‌تر جلوگیری کرد.

۴.۳. سپاسگزاری از همسر

از دیگر مصادیق خوش رفتاری و سازش با شوهر، «سپاسگزاری از همسر» است. قدردانی، از صفات نیکی است که پایه ریزی یک زندگی خوب را تضمین می‌کند. خداوند در قرآن بر این رفتار توصیه می‌کند: «نعمت‌هایی را که به شما داده است، یاد کنید» (بقره، ۴۰). در حوزه خانواده نیز این موضوع اهمیتی خاص دارد تا جایی که یکی از عوامل تحکیم خانواده سپاسگزاری زن و مرد از یکدیگر است. زن و مرد باید قدر یکدیگر را بدانند و از یکدیگر تشکر کنند. باید بدانند برای هم نعمت هستند و برای این نعمت از خدا تشکر کنند. امام رضا علیه السلام در بیان اهمیت این موضوع می‌فرماید: «کسی که از مردم تشکر نکند، از خدا هم تشکر نمی‌کند» (مسند الامام الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۲۹۹). امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: «حق کسی که به تونیک می‌کند این است که از او تشکر کنی و نیکی اش را به زبان آوری و از وی به خوبی یاد کنی و میان خود و خداوند برایش خالصانه دعا کنی. اگر چنین کنی بی‌گمان پنهانی و آشکارا از او تشکر کرده‌ای. وانگهی اگر روزی توانستی نیکی او را جبران کنی، جبران کن» (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۵، ص ۵۶۹). سپاسگزاری و ترویج چنین رویه‌ای در میان مردم، یکی از عوامل تقویت مهارت مردم داری است؛ زیرا چنین رویه‌ای به توسعه و گسترش مکارم اخلاقی می‌انجامد و جامعه را به موفقیت و رستگاری سوق می‌دهد (شرفی، ۱۳۸۸، ص ۶۳).

این مسئله در زندگی خانوادگی خود را بیشتر نشان می‌دهد. جان‌گری می‌گوید: «اگر همسری در زندگی زناشویی خود احساس قدردانی نکند، از رشد باز می‌ایستد؛ بی آن که دلیلش را بداند. وقتی به خانه برمی‌گردد رفتاری انفعالی به نمایش می‌گذارد و از انجام کارهای ابتکاری فاصله می‌گیرد؛ لذا زندگی، یکنواخت و بی‌انعطاف می‌شود» (گری، ۱۳۸۰، ص ۴۱۴). یادآوری می‌شود در روایات آمده است اگر نیکی و محبت کردی و طرف مقابل ناسپاسی کرد، بی‌رغبت مشو؛ چون آن کسی که از محبت تو هیچ بهره‌ای نمی‌برد بر تو اجرو ثواب می‌نویسد. علاوه بر این، خدا نیکوکاران و اهل محبت را دوست دارد. تو با محبت خود محبوب خدا شده‌ای. اگر محبوب همسرت نشده‌ای، محبوب خدا که شده‌ای. بنابراین، باید فرصت را برای محبوب خدا شدن مغتنم شمرد (خانواده پویا، ۱۳۸۶، ص ۲۹ تا ۳۰).

امام صادق علیه السلام درباره این ارزش چنین گفته‌اند: «از بهترین زنان شما کسی است که هنگامی که چیزی به او می‌بخشید، شکرگزار باشد و هنگامی که چیزی را از او منع می‌کنید، راضی باشد» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۱۶۱). در این کلام، سپاسگزاری در هنگام وفور نعمت و رضایتمندی و عدم شکایت و در واقع، سازش با همسر در هنگام تنگدستی، از ارزش‌های اساسی برای زن دانسته شده است. دین اسلام با تأکید بر این ارزش به ترویج «فرهنگ تشکر» در میان اعضای خانواده پرداخته است؛ فرهنگی که می‌تواند احساس امنیت خاطر را در خانواده به‌طور مؤثری افزایش دهد.

۵.۳. گذشت و خطاپوشی

یکی از صفاتی که زن و مرد باید در کانون خانواده داشته باشند، گذشت و خطاپوشی است. این خصلت نیکو در زندگی ائمه معصومین و انبیای الهی علیهم السلام جلوه‌ای تام دارد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «عفو کردن در حال قدرت از سنت‌های رسولان خدا و انسان‌های پرهیزکار است» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۲۰۷). و امام علی علیه السلام می‌فرماید: «هنگامی که قدرت دارید، عفو کنید». اگر انسان در محیط خانواده یا جامعه اشتباهات کوچک را نادیده بگیرد و گذشت کند، اثر مناسبی در آن محیط دارد و صفا و صمیمیت را در پی خواهد داشت. مهم‌ترین که این امر باعث می‌شود که پروردگار عالم در روز قیامت از بدی‌ها و خطاهای انسان چشم‌پوشد و او را ببخشد (مظاهری، ۱۳۹۱، ص ۱۸۲).

نظر کلی قرآن این است که انسان باید عیب‌های دیگران را پوشاند، بداند که خود سر تا پا عیب و نقص و گناه و عصیان است و اگر خداوند ستار، عیب‌های او را از دیدگان مردم نمی‌پوشاند، رسوای کوی و برزن بود. پس، به شکرانه این نعمت عظیم بر نقصان و کاستی‌های دیگران چشم فرو بندد و زبان به عیب‌نگشاید. خاصه زن باید بیش از همه در این مهم کوشا باشد و بداند که خداوند با فقر و غنا انسان را می‌آزماید. هرگز به دلیل تنگدستی، همسر خود را تحقیر نکند و با مشاهده کمبودی در زندگی در صدد مقایسه همسر با آشنایان و همکاران و خویشان بر نیاید تا زندگی شیرین به تلخی نگراید و کانون

گرم خانواده به سردی کشیده نشود. حضرت علی علیه السلام می فرماید: «هرگاه من محزون و اندوهناک می شدم، برای رفع غم و اندوه خود به فاطمه نظر می کردم» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۳، ص ۱۳۴). انتخاب رفتار مناسب در مواقع مختلف امر مهمی است که می تواند آرامش را در خانواده حفظ کند. یک رفتار اشتباه، زمینه اختلاف و کینه را فراهم می کند؛ به این ترتیب که اگر همسران از اشتباهات کوچک یکدیگر نگذرند و درصدد جبران برآیند، زندگی همواره پراز تنش خواهد بود و اگر امکان جبران برای آن ها فراهم نباشد، به مرور بذر کینه در دل آن ها کاشته می شود و در مرحله ای حساس خود را نشان می دهد.

۳. ۶. صبر در برابر همسر

در پاره ای از سخنان ائمه طاهرین علیهم السلام، زوجین به صبر در برابر امور مرتبط با همسر و خانواده توصیه شده اند و این امر، نوعی ارزش برای آنان تلقی شده است. این ارزشمندی، از پاداش های اخروی فراوانی که برای صابران در برابر همسر در نظر گرفته شده است، نمایان است. تجربه ثابت کرده است بهترین درمان برای بسیاری از مشکلات حاد و لاینحل، گذر زمان است و تحقیقات نشان داده است بیشتر مشکلات زندگی مشترک به چند سال اول زندگی مربوط است. اگر زن و شوهر، در این ایام، مشکلات را صبورانه تاب آورند، می توانند پایه های زندگی خود را محکم کنند. امام رضا علیه السلام می فرماید: «همواره صبر پیشه کنید؛ زیرا صبر و شکیبایی، فرج و گشایش امور را در پی دارد؛ همانا امت هایی که پیش از شما در این جهان زندگی می کردند، بیشتر از شما صابر و شکیبا بودند» (مسند الرضا، ج ۱، ص ۲۱۷). افزون بر این، صبر و بردباری راهی برای رفع نقایص اخلاقی به شمار می آید؛ چنان که امیرالمومنین علیه السلام می فرماید: «نقص های اخلاقی ات را با بردباری بپوشان و با خرد خویش هوایت را بمیران» (نهج البلاغه).

خداوند جنبه های مطلوب و نامطلوب زندگی را در کنار هم قرار می دهد تا ما را به رشد و کمال برساند. هرچه انسان در مقابل رفتارهای ناپسند دیگران صبر کند، به همان میزان بر مقام معنوی او افزوده می شود. گاهی نابسامانی ها در زندگی برای صیقل

دادن روح ماست و گاهی برای آمرزش گناهان. درحقیقت، صبر به این معناست که برخی کارها را انجام ندهیم. در روایت آمده است که در هنگام صبر باید سه کار را انجام ندهی: اول آن که تنبلی نکنی، دوم آن که دلتنگی نکنی و سوم آن که شکایت نکنی (دیلمی، ۱۳۷۷، ص ۱۷۵). صبر در روابط خانوادگی یعنی به فکراتنقام نباشی، تلافی نکنی، به روی خودت نیاوری و نگویی این کارها او را جری می‌کند (بانکی پور فرد، ۱۳۹۱، ص ۲۰۷ تا ۲۰۹). یکی دیگر از آثار صبر، رسیدن به خیر کثیر است؛ همان طور که قرآن کریم می‌فرماید: ﴿عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَ يَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ (نساء، ۱۹)؛ «چه بسا چیزی را خوش نمی‌دارید و خداوند در آن خیر فراوان قرار می‌دهد». پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: «عذاب قبر از سه دسته از زنان برداشته می‌شود و اینان با فاطمه زهرا محشور می‌شوند: اول زنی که بر غیرت بجا و بی‌جای شوهرش صبوری کند؛ دوم، زنی که بر بداخلاقی شوهرش صبوری کند؛ و سوم، زنی که مهریه خود را به همسرش ببخشد. خداوند به هریک از این زنان ثواب هزار شهید می‌دهد و برای هر کدام عبادت یک سال را می‌نویسد» (دیلمی، ۱۳۷۷، ص ۱۷۵). در متون روایی، ارزش صبر زن در برابر شوهر، در سه بخش صبر بر غیرت، بدخلقی و توان اقتصادی شوهر بیان شده است و مرد نیز بارها به صبر بر بدخلقی همسر خویش دعوت شده است.

۳. ۱.۶. صبر بر غیرت شوهر

در برخی از روایات، به موضوع «غیرت» اشاره و ویژگی‌ها و انواع آن بیان شده است. در دین اسلام، غیرت برای مرد نشانه ایمان دانسته شده (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۲۹۲) و زن به صبر در برابر این غیرت توصیه گردیده است. در دیدگاه اسلام بر «غیرت‌ورزی» به منزله یکی از کمالات انسانی تأکید شده است. غیرت در حد عالی آن، لازمه انسانیت آدمیان مخصوصاً مؤمنان پرهیزکار است. امیرمؤمنان علیه السلام در این باره فرمودند: «خداوند برای مؤمن غیرت می‌ورزد، پس او نیز باید غیرت آورد. هر کس غیرت نورزد، دلش وارونه است» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۹، ص ۱۱۵). در جامعه انسانی، «غیرت» درحقیقت به

مفهوم عکس‌العمل در برابر زشتی‌ها و پلیدی‌هاست و فراتر از عرصه‌خانه و خانواده مطرح شده است. رسول خدا ﷺ فرمودند: «آگاه باشید که خداوند محرمات را حرام و حدود را وضع کرد و هیچ‌کس غیورتر از خدا نیست که از روی غیرت، زشتی‌ها را حرام کرده است» (همان، ج ۷۶، ص ۳۳۲).

بنابراین، «غیرت» در اسلام در مفهوم کلی آن، جزو ضروری جامعه انسانی است و «امر به معروف و نهی از منکر» و «جهاد» از وجوه دینی و ملی آن است. در عرصه خانواده نیز به دلیل انتصاب مرد به سرپرستی خانواده، مسئولیت حمایت و محافظت از شئون مختلف خانواده بر عهده وی قرار داده شده است؛ به طوری که بر اساس آیه ششم از سوره تحریم، مردان به نگهداری خویشتن و ترک معاصی و تسلیم نشدن در برابر شهوات سرکش و نگهداری خانواده با تعلیم و تربیت و امر به معروف و نهی از منکر و فراهم ساختن محیطی پاک و خالی از هرگونه آلودگی در خانه و خانواده، امر شده‌اند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۲۸۷). این آیه تأکیدی است بر لزوم غیرت‌ورزی در عرصه خانواده؛ اما این امر منوط به رعایت حدودی از سوی مردان است. در روایات معصومین علیهم‌السلام، در حالی که غیرت درست و به جای مرد نشانی از ایمان وی دانسته شده، از غیرت‌ورزی بی‌جا یا «تعصّب و شکاکیت» نیز نهی شده است. در این روایات، مردان برای حفظ پاکدامنی همسرانشان، به خودداری از غیرت‌ورزی بی‌جا توصیه شده‌اند. این توصیه در نامه امیرالمؤمنین علیه‌السلام به امام حسن علیه‌السلام چنین است: «مبادا غیرت بی‌جا نشان دهی که زن درست را هم به نادرستی کشد» (ابن شعبه، ۱۳۶۳، ص ۸۷). در این کلام، حضرت به طرح موضوع «اعتماد در خانواده» پرداخته و درحقیقت، اعتماد به همسر را از عوامل مؤثر در حفظ پاکدامنی وی دانسته‌اند.

از سوی دیگر، زنان به صبر در برابر غیرت شوهر و درحقیقت، درک ارزش غیرت پسندیده توصیه شده‌اند. امیرالمؤمنین علیه‌السلام در بیان ارزشمندی صبر زن در برابر غیرت شوهر می‌فرمایند: «خداوند عزّوجلّ جهاد را هم بر مردان و هم بر زنان واجب ساخته است؛ اما جهاد مرد بذل مال و جانش تا حد کشته شدن در راه خداست و جهاد زن آن است که بر غیرت و ناراحتی‌های شوهر صبر کند» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۹). در این کلام،

ارزش صبردر برابر غیرت شوهر با ارزش جهاد در راه خدا برابر دانسته شده است و این برابری، علاوه بر نمایان ساختن این ارزشمندی، نشان دهنده میزان سختی و مشقتی است که زن در این راه متحمل می‌شود. درحقیقت، زن پاداش تحمل این سختی را دریافت می‌کند.

بنابراین، این روایات به دو موضوع اشاره دارند: اول آن که مشقت و سختی، جزئی از زندگی در دنیای خاکی است و افراد را گریزی از رویارویی با آن نیست؛ دوم آن که جهاد که در لغت به معنی تحمل سختی و کوشش برای انجام امور مشقت‌آور است، باید متناسب با توان ذاتی و ویژگی‌های طبیعی افراد باشد و در عرصه‌های متفاوت زندگی و بر مبنای وضعیت زندگی انسان تعیین شود.

۳. ۲. ۶. صبر بر بدخلقی شوهر

از دیگر مراتب صبر در برابر شوهر، صبر در برابر خشم، بدخلقی و نامالایمات اخلاقی است که از سوی شوهر بر زن وارد می‌شود. یک گروه دیگر از زنانی که طبق روایت مذکور از عذاب قبر در امان خواهند بود، زنانی هستند که بر بد اخلاقی همسرانشان صبور هستند. همچنین، نبی خدا ﷺ فرمودند: «زنی که بر کلمه‌ای که از شوهرش شنیده صبر کند، خداوند برای او به ازای هر کلمه، پاداشی برابر با اجر روزه‌دار مجاهد در راه خداوند عزوجل می‌نویسد» (نوری، ۱۴۰۸ ق، ج ۱۴، ص ۲۴۵). در این کلام نیز صبر در برابر سخنان (غضب‌آلود) همسر، برای زن ارزش دانسته شده است. همچنین، در راستای التزام به صبر به زن توصیه شده است که از شوهرش شکایتی به زبان نیاورد. رسول خدا ﷺ در اشاره به این ارزش می‌فرمایند: «زنی که از همسرش شکایت کند، مورد غضب الهی قرار می‌گیرد» (همان جا). بر این اساس، بر صبر در مراتب متفاوتی تأکید شده است؛ یعنی افزون بر آن که صبر زن در برابر بدخلقی شوهر نوعی ارزش برای وی به شمار می‌رود، در مرتبه بالاتر، زن به شکایت نکردن از همسر بدخلق نزد دیگران توصیه شده است. درحقیقت، زن در این مرتبه به حفظ آبرو و عزت نفس همسر خویش توصیه شده است.

۳.۶.۳. صبر بر توان اقتصادی شوهر

از مهم‌ترین توصیه‌های دین اسلام به زنان، کم‌هزینه بودن و آسان‌گیری بر شوهر در پرداخت نفقه یا صبر در برابر ضعف اقتصادی اوست. امام صادق علیه السلام در بیان ارزش کم‌هزینه بودن زن فرموده‌اند: «پربرکت‌ترین زنان، کم‌هزینه‌ترین ایشان است» (ابن بابویه، ۱۳۶۷، ج ۵، ص ۳۸۷). رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز فرمودند: «با برکت‌ترین زنان آسان‌ترین آن‌ها در هزینه است» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۱۶۲). در کنار چنین سخنانی که زنان را به حذف هزینه‌های زائد در زندگی زناشویی توصیه می‌کند، مردان هم به توسعه در زندگی زن و فرزند بسیار توصیه شده‌اند. امیرالمؤمنین علیه السلام در این باره فرموده‌اند: «حسن خُلق مرد در دو چیز است: از حرام دوری کردن و دنبال مال حلال رفتن؛ توسعه در زندگی زن و فرزند» (مجلسی، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۲۹۵).

از امام معصوم علیه السلام در توصیه به صبر بر توان اقتصادی شوهر نقل شده که فرمودند: «برای زن جایز نیست که بیش از طاقت شوهرش بر او تکلیف کند و پیش کسی از بندگان خدا، خویشاوند باشد یا غریبه، از او شکایت کند» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۴، ص ۲۴۲). در این کلام، صبر بر امور اقتصادی شوهر، شامل تکلیف نکردن بیش از حد توان به همسر و نیز شکایت نبردن زن به دیگران دانسته شده است. حضرت زهرا علیها السلام، در جایگاه برترین الگوی زنان نیز از سوی رسول خدا صلی الله علیه و آله به مراعات حال شوهر توصیه شده و دلیل این توصیه، حفظ عزت نفس همسر بیان شده است. ایشان به حضرت علی علیه السلام فرمودند: «پدرم به من سفارش کرده است که از شوهرت علی هرگز چیزی نخواه؛ مبادا برای او ممکن نباشد و خجالت بکشد» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۱۴۲).

بنابراین، حفظ عزت و غرور شوهر در مسائل اقتصادی، هم در حضور او (با مطرح نکردن خواست‌های غیرمنطقی) و هم در غیاب او (با شکایت نکردن نزد دیگران)، به زن توصیه شده و التزام به آن نوعی ارزش نزد خداوند تعالی ترسیم شده است.

۳.۶.۴. صبر مرد در برابر همسر

در خانواده، گذشت و صبر بر ناملازمات گامی اساسی برای تحقق اهداف تشکیل خانواده به شمار می‌رود. بارزترین توصیه به مردان درباره صبر و سازش در مقابل همسر را

می‌توان از کلام رسول خدا ﷺ که از امام محمد باقر علیه السلام نقل شده است، دریافت کرد. ایشان فرمودند: «جبرئیل مرا درباره زن چندان سفارش کرد که گمان کردم او را جز به دلیل فاحشه آشکار (زنا و بی‌عفتی علنی) طلاق نتوان داد» (طبرسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۴۱۳). این توصیه در راستای استحکام خانواده صورت گرفته و حد اعلا‌ی سازش با همسر را از مردان درخواست کرده است.

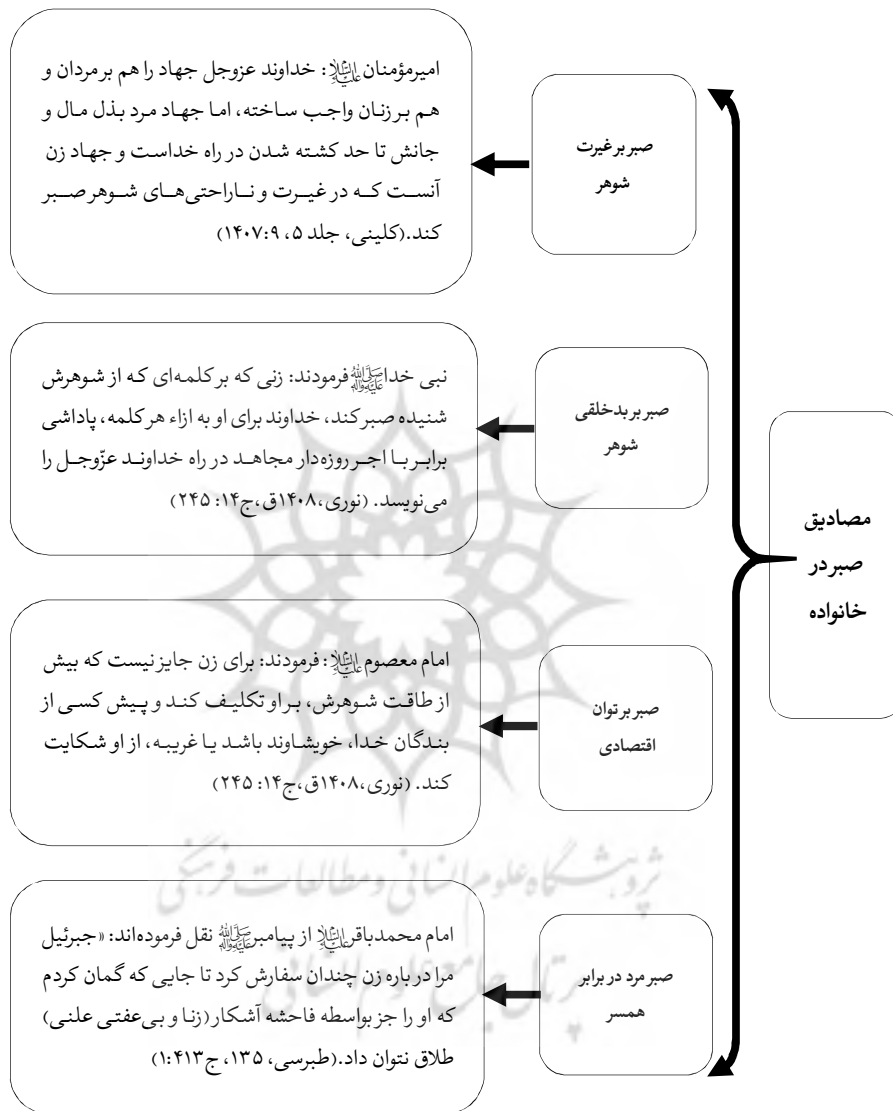
همچنین، رسول خدا ﷺ در بیان ارزش صبر مرد بر بد اخلاقی همسر و نیز عقوبت بد اخلاقی زن در خانواده می‌فرماید: «هر که بر بد اخلاقی زن خود شکیبایی ورزد و او را طلاق ندهد، خداوند در برابر هر شبانه‌روزی که صبورانه با او سپری کرده است، به اندازه ثوابی که در اثر تحمل مصیبت و گرفتاری نصیب حضرت ایوب علیه السلام ساخته، به او نیز بدهد و برای آن زن بد اخلاق، هر شبانه‌روزی، به اندازه شن و ماسه‌های متراکم بیابان‌ها گناه نوشته خواهد شد. و اگر پیش از آن که با شوهرش سازگاری پیشه کند و رضایت او را به دست آورد چشم از جهان فرو بندد، روز رستاخیز واژگونه محشور خواهد شد و با منافقان در پست‌ترین درجه جهنم به سر خواهد برد» (ابن بابویه، ۱۳۸۲، ص ۶۶۱). همچنین، مردان را به صبر در برابر سخنان ناشایست همسر توصیه کردند و فرمودند: «هر کس حتی بربیک سخن ناگوار زن شکیبایی کند، خداوند او را از دوزخ رهایی بخشد و بهشت را برایش حتمی سازد و دویست هزار حسنه برایش بنویسد و دویست هزار گناه از او محو کند و دویست هزار درجه بالایش برد و به هر موی تنش عبادت سالی برایش بنویسد» (همان).

رسول خدا ﷺ، عاقبت مردی را که بر خانواده خود سخت گیرد و به جای صبر، بد خلقی را در برابر همسر ناسازگار خود پیشه سازد، چنین ترسیم فرموده‌اند: «هر که زن ناسازی دارد و صبر ندارد بدانچه خدا روزیش کرده و سخت گیرد بر آن زن و وادارش کند بدانچه نتواند، خدا از او حسنه‌ای نپذیرد که از دوزخ نگاهش دارد و خدا بر آن زن تا چنان است، خشم دارد» (مجلسی، ۱۳۶۵، ص ۲۴۰).

بنابراین، در دیدگاه اسلام، هنگامی که ازدواج صورت گرفته و خانواده‌ای تشکیل شده است، زوجین باید تا حد توان خویش در نگاهداری خانواده بکوشند و در مقابل یکدیگر با صبر و گذشت رفتار کنند.

نمودار ۲: مصادیق صبر در خانواده در کلام اهل بیت علیهم السلام

نتیجه

هدف مقاله آن بود که با بررسی روایات متعددی از ائمه معصومین علیهم السلام، تأثیرگذاری خوش خُلُقی همسران را در تحکیم خانواده بررسی کند. در بسیاری از موارد توجه به مصادیق خوش خُلُقی می‌تواند از بار مشکلات خانواده بکاهد و صمیمیت را در خانواده افزایش دهد. مصادیقی که در این مقاله به آن پرداخته شد، عبارتند از:

- اُلفت و مهربانی در کنوان خانواده و استفاده از رفتارها و الفاظی که محبت را افزایش می‌دهد.
- عذرخواهی و عذرپذیری از همسر که مانع ایجاد کینه و دلخوری میان همسران می‌شود.
- سپاسگزاری از همسر که موجب دلگرمی او می‌شود و تراضی را در خانواده افزایش می‌دهد.
- صبر در زندگی شامل صبر در مشکلات و ناملازمات، صبر بر بداخلاقی همسر و صبر بر مشکلات اقتصادی که خود از فضایل بسیار ارزشمند در دین اسلام به شمار می‌آید.
- خوش‌زبانی یعنی استفاده از الفاظ مناسب برای بیان دوست داشتن و قدردانی از همسر و پرهیز از الفاظ زشت و نامناسب که زمینه دشمنی را فراهم می‌کند.
- اگر این ارزش‌ها و فضایل اخلاقی با شیوه‌های مناسب به خانواده‌ها و زوج‌های جوان معرفی شود و راه‌های رسیدن به این فضایل به ایشان آموخته شود، بسیاری از مشکلات خانوادگی رفع می‌گردد.

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۲)؛ *ثواب الأعمال*؛ ترجمه صادق حسن زاده؛ تهران: ارمغان طبوبی.
۳. _____ (۱۳۶۲)؛ *الخصال*؛ ترجمه مرتضی مدرس گیلانی؛ تهران: سازمان چاپ و انتشارات جاویدان.
۴. _____ (۱۴۰۳ق)؛ *الخصال*؛ قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۵. _____ (۱۴۱۳ق)؛ *من لا یحضره الفقیه*؛ ج ۲، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۶. _____ (۱۳۶۷)؛ *من لا یحضره الفقیه*؛ ترجمه علی اکبرو محمد جواد غفاری و صدر بلاغی؛ تهران: نشر صدوق.
۷. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۶۳)؛ *تحف العقول*؛ ج ۲، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۸. _____ (۱۳۸۲)؛ *تحف العقول*؛ ترجمه احمد جنتی؛ تهران: مؤسسه امیرکبیر.
۹. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق)؛ *لسان العرب*؛ ج ۳، بیروت: دارصادر.
۱۰. بانکی پور فرد، امیرحسین (۱۳۹۱)؛ *سر دلبران (عوامل آرامش بخش و نشاط آفرین در خانواده)*؛ ج ۱، اصفهان: حدیث راه عشق.
۱۱. پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲)؛ *نهج الفصاحه*؛ ج ۲، تهران: دنیای دانش.
۱۲. حاج علی اکبری، محمد جواد (۱۳۸۳)؛ *مطلع عشق (گزیده ای از رهنمودهای آیت الله خامنه ای به زوج های جوان)*؛ تهران: نشر فرهنگ اسلامی.
۱۳. حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق)؛ *وسائل الشیعه*؛ قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
۱۴. دیلمی، حسن بن محمد (۱۳۷۷)؛ *إرشاد القلوب*؛ ترجمه عبدالحسین رضایی؛ ج ۳، تهران: اسلامیه.
۱۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق)؛ *المفردات فی غریب القرآن*؛ بیروت: دارالعلم.

۱۶. راوندی کاشانی، فضل الله بن علی (۱۳۷۶)؛ النوادر؛ ترجمه احمد صادقی اردستانی؛ تهران: بنیاد فرهنگ اسلامی کوشانپور.
۱۷. شرفی، محمدرضا (۱۳۸۸)؛ مهارت های زندگی در سیره رضوی؛ مشهد: آستان قدس رضوی.
۱۸. صدری، سید ضیاءالدین (۱۳۸۶)؛ آیینہ ازدواج و روابط همسران؛ تهران: انجمن اولیاء و مربیان.
۱۹. طباطبائی، سید محمد حسین (۱۳۸۳)؛ المیزان؛ قم: رجا.
۲۰. طبرسی، حسن بن فضل (۱۴۱۲ق)؛ مکارم الأخلاق؛ چ ۴؛ قم: شریف رضی.
۲۱. _____ (۱۳۶۵)؛ مکارم الأخلاق؛ ترجمه ابراهیم میرباقری؛ چ ۲، تهران: فراهانی.
۲۲. قرشی بنایی، علی اکبر (۱۴۱۲ق)؛ قاموس قرآن؛ چ ۶، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)؛ الکافی؛ چ ۴، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۴. _____ (۱۳۶۵)؛ الکافی؛ تهران: دارالکتب اسلامیه.
۲۵. کوهی، محمدرضا (۱۳۸۵)؛ آسیب شناسی شخصیت و محبوبیت زن؛ چ ۴، قم: اتقان.
۲۶. گری، جان (۱۳۸۰)؛ سودای عشق؛ تهران: پیکان.
۲۷. معاونت مؤسسه آموزشی و پرورشی امام خمینی علیه السلام (۱۳۸۶)؛ خانواده پویا؛ قم.
۲۸. مصطفوی، سید جواد (۱۳۸۰)؛ بهشت خانواده؛ مشهد: هاتف.
۲۹. مظاهری، آیه الله حسین و امیرحسین بانکی پور فرد (۱۳۹۱)؛ اخلاق در خانواده؛ قم: معارف.
۳۰. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳ق)؛ بحار الأنوار؛ چ ۲، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۳۱. _____ (۱۴۰۴ق)؛ بحار الأنوار الجامع لدرر الاخبار؛ بیروت: مؤسسه الوفاء.
۳۲. _____ (۱۳۷۸)؛ کتاب الإیمان و الکفر بحار الأنوار؛ ترجمه عزیزالله عطاردی قوچانی؛ تهران: عطارد.

۳۳. _____ (۱۳۶۵)؛ کتاب الآداب والسنن بحار الانوار؛ ترجمه محمد باقر کمره‌ای؛ تهران: اسلامیه.
۳۴. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۹)؛ تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث؛ قم: نشر دارالحدیث.
۳۵. _____ (۱۳۸۹)؛ میزان الحکمه؛ ترجمه محمد رضا شیخی؛ چ ۱۱، قم: دارالحدیث.
۳۶. مهیار، رضا (۱۴۱۰ق)؛ فرهنگ ابجدی عربی- فارسی؛ تهران: اسلامیه.
۳۷. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)؛ تفسیر نمونه؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۸. نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸ق)؛ مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل؛ قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

